

7.

การศึกษาเพื่อวางแนวทางในการกำหนดศูนย์กลางชุมชน
ในภาคตะวันตก รัศบีอำเภอ

นางสาวบุษกร ศรีหะทัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาการังเมืองมหาบัณฑิต
ภาควิชาังเมือง

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2527

ISBN 974 - 563 - 670 - 3

008678

I11056140

A STUDY FOR INDICATION OF URBAN CENTERS
AT AMPHCE LEVEL IN THE WESTERN REGION

Miss Busakorn Srihatai

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirement
For The Degree of Master of Planning
Department of Urban Planning
Graduale School
Chulalongkorn University

1984

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การศึกษาเพื่อวางแนวทางในการกำหนดศูนย์กลางชุมชน
 ในภาคตะวันออกเฉียง รับกับอำเภอ
 ชื่อนิสิต นางสาวบุษกร ศรีหะทัย
 อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. เกียรติ จิระกุล
 ภาควิชา ผังเมือง
 ปีการศึกษา 2526

บทคัดย่อ

ศูนย์กลางชุมชน จะทำหน้าที่ในฐานะแหล่งกลางที่จะกระจายการให้บริการ
 ในด้านต่าง ๆ และการพัฒนาความเจริญออกไปยังพื้นที่โดยรอบ โดยจะมีขนาดและความ
 สำคัญที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับระดับศักยภาพและบทบาทหน้าที่ของศูนย์กลางชุมชนที่เป็นอยู่ใน
 ขณะนี้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาพื้นที่ระดับอำเภอเพื่อวาง
 แนวทางในการกำหนดศูนย์กลางชุมชนในภาคตะวันออกเฉียง รับ โดยจะพิจารณาจากอำเภอต่าง ๆ
 ภายในภาค จำนวนทั้งหมด 54 อำเภอ โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อจัดลำดับ
 ความสำคัญของอำเภอต่าง ๆ ในสภาพปัจจุบัน ซึ่งพิจารณาเปรียบเทียบจากตัวแปรในด้าน
 กายภาพ ประชากร เศรษฐกิจ และสาธารณูปโภคและสาธารณูปการของแต่ละอำเภอ
 เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพและบทบาทของพื้นที่ที่แตกต่างกัน อันจะเป็นแนวทางในการกำหนด
 ความเหมาะสมของศูนย์กลางชุมชนว่ามีความสำคัญต่อภาคในระดับใด

จากการศึกษาพบว่า อำเภอที่เป็นศูนย์กลางชุมชนที่สำคัญที่สุดของภาค ได้แก่
 อำเภอเมืองนครปฐม และอำเภอเมืองราชบุรี ซึ่งมีฐานะเป็นศูนย์กลางหลักในทุก ๆ ด้าน
 คือ เป็นศูนย์กลางทางด้านการค้าและบริการ การอุตสาหกรรม การคมนาคม การศึกษา
 การสาธารณสุข และสาธารณูปโภคสาธารณูปการอื่น ๆ ของภาค และอำเภอเมืองเพชรบุรี
 เมืองสมุทรสาคร บ้านโป่ง ราชบุรี เป็นอำเภอที่มีความสำคัญรองลงมา โดยมีฐานะเป็นเมือง
 รองของภาคตะวันออกเฉียง รับ ส่วนอำเภอที่มีลำดับความสำคัญและความเหมาะสมน้อยที่สุดของภาค คือ
 กิ่งอำเภอหนองหญ้าปล้อง อำเภอศรีสวัสดิ์ อำเภอสังขละบุรี ราชบุรี มีฐานะเป็นเพียงเมือง
 ศูนย์กลางในระดับท้องถิ่น จำเป็นต้องอาศัยบริการในด้านต่าง ๆ จากเมืองศูนย์กลางที่มีระดับ
 สูงกว่า

นอกจากนั้นยังพบว่า ระเบียบการพัฒนาของอำเภอต่าง ๆ ในภาคตะวันตก จะมี ความแตกต่างกันมาก ความเจริญต่าง ๆ เช่น การค้า บริการ การบริหารราชการ อุตสาหกรรม และอื่น ๆ จะรวมตัวอยู่ในอำเภอเมือง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของจังหวัด การเน้น ความสำคัญในการพัฒนาจะมุ่งเฉพาะในอำเภอที่มีลำดับความสำคัญสูง การกระจายความเจริญ ออกไปยังอำเภออื่น ๆ ยังมีอยู่อย่างจำกัด จึงเป็นผลให้ระเบียบความเป็นเมืองและความเจริญ ของอำเภอต่าง ๆ มีความแตกต่าง และขาดความต่อเนื่องกัน ดังนั้นในการวางแผนพัฒนา ภาคตะวันตกจึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมให้มีการพัฒนาในอำเภอที่มีความสำคัญในลำดับต่ำ ให้มีระเบียบการพัฒนาความเจริญที่สูงขึ้นต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Thesis Title A Study for Indication of Urban Centers
 at Amphoe Level in the Western Region

Name Miss Busakorn Srihatai

Thesis Advisors Associate Professor Kiat Chivakul Ph.D.

Department Urban Planning

Academic Year 1983

ABSTRACT

An Urban Centers can be defiend as an area which is centrally located for the purpose of developing its surrounding rural area and distributing different forms of services. Those centres are different according to their size and functions that they should be like in the region

In this thesis a main study attempts to indicate of urban centres in the Western Region (taking the 'Amphoe' into consideration) with approximately 54 'Amphoe'. The objective of this study tries to rank the importance of various 'Amphoe' in the hierachical order based on numerous factors namely:- physical features, population, economic features and infrastructres. From these factors, potencial and roles of different centres for developing in the future can thus be found.

Results obtained from this study clearly shows that the highest order of 'Amphoe' in the Western Region cannot eacape Amphoe Maung Nakon Pathom and Amphoe Maung Ratchaburi which contain all the required factore to make

it a good example of a 'Growth Area' It is found that they are abundant with commercial activities, has easy access to transportation, includes educational facilities with public health services and infrastructive of its region. The next ranking Amphoe are Amphoe Naung Petchaburi, Amphoe Naung Samut Sakon and Amphoe Ban Pongwhit the lowest ranking Amphoe is probably Amphoe Nong Ya Flong, Amphoe Si Sawat and Amphoe Sangkhla Buri having only a local centre which must recieve aid form other higher ranking Amphoe.

However, it has been discovered that the level of development of each Amphoe in the western region vary greatly form one to another. For instance, Amphoe Muang is a centre which has plenty of activity including commerce, services, administration, industries and so on while another Amphoe may only have one activity. It could be concluded that in trying to further develop a high ranking Amphoe more problems would arise so the remedy would be to start with the development of the lowest ranking Amphoe and work up the hierarchy ladder in future development projects.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กติกิกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง " การศึกษาเพื่อวางแนวทางในการกำหนดศูนย์กลางชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ " สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือและคำแนะนำที่มีคุณค่าจากบุคคลหลายฝ่ายด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร. เกียรติ จิระกุล ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาผังเมือง ที่ได้แนะนำสั่งสอน และให้ความรู้ในด้านวิชาการ ทฤษฎี และภาคปฏิบัติ เกี่ยวกับวิชาการผังเมืองและการแผนภาค อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณ ในการให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน และคำแนะนำในคำค้นต่าง ๆ จาก รุ่นพี่ และเพื่อน ๆ ทุกคนที่ได้ศึกษาร่วมกันมาในภาควิชาผังเมือง รวมทั้ง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้อนุมัติเงินทุนในการทำวิจัยครั้งนี้

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ คุณย่า และ ร.ท. ดกดิ เกียรติ นวลยง ซึ่งได้ให้การสนับสนุนการศึกษาทั้งในคำกล่าวถึงทรัพย์สินและกำลังใจมาตั้งแต่ต้นจนสามารถผ่านอุปสรรคต่าง ๆ และประสบความสำเร็จในการศึกษาคามที่ได้มุ่งหวังไว้ทุกประการ.

นางสาวบุษกร ศรีหะทัย

เมษายน 2527

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
กิจกรรมประกาศ	ช
รายการตารางประกอบ	ญ
รายการแผนที่และแผนภูมิประกอบ	ท
บทที่		
1 บทนำ	1
1. สภาพปัญหาและความสำคัญของการศึกษา	1
2. วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย	3
3. สมมุติฐานในการศึกษา	3
4. วิธีดำเนินการวิจัย	3
5. แหล่งที่มาของข้อมูล	4
6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	5
7. ข้อจำกัดของการวิจัย	5
8. คำจำกัดความ	5
2 ทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเมืองศูนย์กลางของภาค	6
1 ทฤษฎีในการศึกษา	6
2 งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดลำดับเมืองศูนย์กลางของภาค	9
3 สภาพทั่วไปของภาคตะวันตก	15
1 ลักษณะค่านกายภาพ	15
1.1 ที่ตั้ง	15
1.2 ลักษณะภูมิประเทศ	15
1.3 ลักษณะภูมิอากาศ	18
1.4 สมรรถนะคินทางการเกษตร	20
1.5 การใช้ที่ดินทางการเกษตร	22
1.6 การแบ่งเขตการปกครอง	25

1.7.	เส้นทางคมนาคม	26
2	ประชากร	39
2.1	ลักษณะประชากรในระดัจังหวัดและระดัอำเภอ	39
	ก. ขนาดประชากร	39
	ข. ความหนาแน่นประชากร	41
	ค. การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร ระหว่าง พ.ศ. 2519 - 2522	44
2.2	ลักษณะประชากรเมือง	48
	ก. ขนาดประชากรเมือง	48
	ข. ความหนาแน่นประชากรเมือง	53
	ค. การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรเมือง ระหว่าง พ.ศ. 2518 - 2522	57
3	เศรษฐกิจ	64
3.1	มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดและรายได้ต่อบุคคล	64
	ก. โครงสร้างการผลิต	64
	ข. การเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์จังหวัดระหว่าง พ.ศ. 2518 - 2522	67
	ค. ผลิตภัณฑ์จังหวัดในสาขาการผลิตที่สำคัญ	69
3.2	เศรษฐกิจในภาคเมือง	74
	ก. อุตสาหกรรมและแรงงานอุตสาหกรรม	74
	ข. การค้าและบริการ	91
	ค. รายได้และรายจ่ายของภาคเมือง	96
	ง. ภาษีอากร	99
	จ. จำนวนเงินในธนาคารพาณิชย์	100
4.	สาธารณูปโภคสาธารณูปการ	105
4.1	การไฟฟ้า	105

	หน้า
4.2 การประปา	106
4.3 การโทรศัพท์	107
4.4 การศึกษา	107
4.5 การสาธารณสุข	110
บทที่	
4 การจัดลำดับเมืองศูนย์กลางของภาคตะวันออก	113
1 ทิวแปรในการจัดลำดับความสำคัญ	113
2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ทางสถิติ	114
3 การวิเคราะห์ค่าคะแนนมาตรฐานในแต่ละด้าน	116
3.1 ด้านกายภาพ	116
3.2 ด้านประชากร	117
3.3 ด้านเศรษฐกิจ	117
4 การวิเคราะห์ค่าคะแนนมาตรฐานรวมทุกด้าน	118
5 การแบ่งกลุ่มอำเภอตามค่าความสำคัญรวมทุกด้าน	120
บทที่	
5 ปัญหาในการวิจัย บทสรุปและข้อเสนอแนะ	124
1 ปัญหาบางประการในการวิจัย	125
2 บทสรุปในการวิจัย	126
3 ข้อเสนอแนะ	128
3.1 การกำหนดบทบาทของชุมชนในระดับอำเภอในอนาคต	128
3.2 ข้อจำกัดในการกำหนดเมืองศูนย์กลางของภาค	142
3.3 การวางแผนพัฒนาพื้นที่	143
บรรณานุกรม	146
ภาคผนวก	149
ประวัติ	244

รายการตารางประกอบ

ตาราง	หน้า
1 การใช้ที่ดินรายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2517 และพ.ศ. 2521..	150
2 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินรายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2517 - 2521	151
3 จำนวนพื้นที่อำเภอ พื้นที่เมือง และพื้นที่ชนบท	152
4 ประเภทและจำนวนเที่ยวรถไฟที่หยุดตามเส้นทาง และจำนวนผู้โดยสาร และสินค้าตามเส้นทาง พ.ศ. 2519	155
5 จำนวนทางหลวงแผ่นดิน ทางหลวงจังหวัด และปริมาณการจราจรต่อวัน...	159
6 ขนาดและการเปลี่ยนแปลงประชากร รายอำเภอ พ.ศ. 2517 และพ.ศ. 2521	162
7 ขนาดและการเปลี่ยนแปลงประชากร เมืองรายอำเภอ พ.ศ. 2519 และพ.ศ. 2521	167
8 ความหนาแน่นประชากรอำเภอ ความหนาแน่นประชากรเมือง ความหนาแน่นประชากรชนบท และการถือตัวของเมือง	172
9 ลำดับศูนย์กลางความเป็นเมืองบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2522	176
10 ผลิตภัณฑ์จังหวัด พ.ศ. 2518 ณ ราคา 2515	177
11 ผลิตภัณฑ์จังหวัด พ.ศ. 2522 ณ ราคา 2515	178
12 การเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์จังหวัด ระหว่าง พ.ศ. 2518 - 2522.....	179
13 โครงสร้างผลิตภัณฑ์จังหวัดในสาขาที่สำคัญ พ.ศ. 2522	181
14 จำนวนโรงงาน แรงงานอุตสาหกรรม และการเปลี่ยนแปลง	182
ระหว่าง พ.ศ. 2517 - 2522	182
15 ขนาดของโรงงานอุตสาหกรรม แบ่งตามประเภทของการผลิต.....	186
16 ลำดับศูนย์กลางอุตสาหกรรมบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2522.....	189
17 จำนวนโรงงาน แรงงาน แบ่งตามประเภทอุตสาหกรรมและ การเปลี่ยนแปลงระหว่าง พ.ศ. 2517 - 2522	191
18 จำนวนร้านค้าย่อย และการเปลี่ยนแปลงรายอำเภอ ระหว่าง พ.ศ. 2519 และพ.ศ. 2523	193

19	จำนวนธุรกิจการค้าที่เป็นนิติบุคคลรายจังหวัด พ.ศ. 2519 และพ.ศ. 2523	196
20	การเปลี่ยนแปลงจำนวนธุรกิจการค้าที่เป็นนิติบุคคลรายจังหวัด ระหว่าง พ.ศ. 2519 - 2523	197
21	จำนวนธุรกิจการค้าที่เป็นนิติบุคคลที่เพิ่มขึ้นรายอำเภอ ระหว่าง พ.ศ. 2519 - 2523	198
22	รายได้ของภาคเมืองและการเปลี่ยนแปลง ระหว่าง พ.ศ. 2518 - 2522....	202
23	รายจ่ายของภาคเมืองและการเปลี่ยนแปลงระหว่าง พ.ศ. 2518 - 2522....	206
24	จำนวนเงินภาษีอากรที่จัดเก็บได้รายอำเภอ พ.ศ. 2522	210
25	จำนวนเงินฝากและเงินกู้ของธนาคารพาณิชย์บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2522..	213
26	จำนวนผู้ใช้และปริมาณการใช้ไฟฟ้ารายอำเภอ พ.ศ. 2523	214
27	จำนวนผู้ใช้และกำลังการผลิตน้ำประปารายอำเภอ พ.ศ. 2523	218
28	กำลังความสามารถในการให้บริการโทรศัพท์และประเภทยุติ	220
29	จำนวนนักเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือรายอำเภอ พ.ศ. 2522	221
30	จำนวนสถานศึกษาระดับอาชีวศึกษา และอุดมศึกษา	224
31	อัตราส่วนแพทย์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และเตียงต่อประชากร รายอำเภอ พ.ศ. 2522	225
32	ค่าคะแนนมาตรฐานด้านกายภาพ	228
33	ค่าคะแนนมาตรฐานด้านประชากร	231
34	ค่าคะแนนมาตรฐานด้านเศรษฐกิจ	234
35	ค่าคะแนนมาตรฐานรวมทุกด้าน	237
36	การจัดลำดับความสำคัญของอำเภอตามคะแนนมาตรฐานรวมด้านกายภาพ ประชากร และเศรษฐกิจ	240
37	การจัดลำดับความสำคัญของอำเภอในด้านสาธารณสุขมณฑล สาธารณูปการ	243

รายการแผนที่และแผนภูมิประกอบ

แผนที่		หน้า
1	เขตการปกครอง พ.ศ. 2522	16
2	ลักษณะภูมิประเทศ	17
3	ลักษณะปริมาณน้ำฝน	19
4	สมรรถนะดิน	21
5	การใช้ที่ดิน พ.ศ. 2521	23
6	เส้นทางคมนาคมและปริมาณการจราจร พ.ศ. 2521	28
7	เส้นทางเดินเรือจากแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำท่าจีนสู่กรุงเทพฯ	35
8	ขนาดประชากร รายอำเภอ พ.ศ. 2522	44
9	ความหนาแน่นประชากรอำเภอ พ.ศ. 2522	45
10	การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรอำเภอ ระหว่าง พ.ศ. 2517 - 2522	46
11	ขนาดประชากรเมือง รายอำเภอ พ.ศ. 2522	49
12	ลำดับความเป็นศูนย์กลางของเมือง แบ่งกลุ่มอำเภอตามขนาด ประชากรเมือง แบบ พ.ศ. 2522	52
13	ความหนาแน่นประชากรเมือง รายอำเภอ พ.ศ. 2522	54
14	การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรเมือง รายอำเภอ ระหว่าง พ.ศ. 2518 - 2522	558
15	ผลิตภัณฑ์จังหวัด พ.ศ. 2518 - 2522	65
16	โครงสร้างผลิตภัณฑ์จังหวัดในสาขาการผลิตที่สำคัญ พ.ศ. 2522 ...	72
17	การกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมและแรงงาน พ.ศ. 2522..	75
18	การกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ พ.ศ. 2522 ...	77
19	การกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลาง พ.ศ. 2522 ..	78
20	การกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก พ.ศ. 2522	79
21	ลำดับศูนย์กลางอุตสาหกรรมบริเวณภาคตะวันออก พ.ศ. 2522	81

แผนที่

หน้า

22	การเปลี่ยนแปลงจำนวนโรงงานและแรงงานอุตสาหกรรม ระหว่าง พ.ศ. 2517 - 2522	89
23	การแบ่งกลุ่มอำเภอตามค่าความสำคัญรวมทุกด้าน	
24	การแบ่งกลุ่มอำเภอจากการเปรียบเทียบคะแนนมาตรฐาน กับค่าเฉลี่ยในค่านประชากร	130
25	การแบ่งกลุ่มอำเภอจากการเปรียบเทียบคะแนนมาตรฐาน กับค่าเฉลี่ยในค่านเศรษฐกิจ	133
26	การแบ่งกลุ่มอำเภอจากการเปรียบเทียบคะแนนมาตรฐาน กับค่าเฉลี่ยในค่าอุตสาหกรรม	135
27	การแบ่งกลุ่มอำเภอจากการเปรียบเทียบคะแนนมาตรฐาน กับค่าเฉลี่ยในค่าการค้าและบริเวณ	137
28	บทบาทหน้าที่ของศูนย์กลางชุมชนระดับอำเภอในภาคตะวันออกเฉียง	139

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย